

KERTINĖ PARAŠTĖ

Čekų rašytojas apie Gorbaciovo reformas

Ką apie Gorbaciovą ir jo „glasnost“ galvoja Vidurio-Rytų Europos intelektualai? Viena atsakymą į šį klausimą suteikė čekų rašytojas Liudvikas Vaculikas, 1968-ais metais paskelbto radikalios „2000 žodžių“ manifestu autorius. Po sovietinės invazijos jam buvo uždrausta spausdinti savo kūrybą, bet jo knygos – įskaitant romanus „Kirvis“ ir „Bohemijos sapnininkas“ – ir toliau išsina savilaida. Prahoje ypač populiarūs jo feļjetonai politinėmis ir kultūrinėmis temomis, iš kurių paimti jo pasisakymai apie gorbaciovinės reformas.

„Kaip socialistas, aš žiūriu į visa tai su skeptišku smalsumu, o kaip čekas – su švelnia panieka“, rašo Vaculikas. „Mat, jie ir vėl galvoja, kad jie pranašesni už mus. Ir vėl jie savo veiksmus remia įsitikinimu, kad galybė yra teisybė. Taip, tą šalį – Sovietų Sąjungą – jau seniai kas nors turėjo stverti už apykaklės ir smarkiai papurtyti, bet visa tai mane vis tiek nuteikia liūdnokai. Kai rusų biurokratas po daugelio metų pagaliau perkanda kokią svarbią idėją, pasauliniu mastu ji mus nebe naujiena. Taip buvo su kibernetika prieš 40 metų, vėliau tas pat su džiauz, o dabar – dabar mums demonstruojamas Prahos 1966 metų pavasario maskvinis variantas. Nenustabu, kad mūsų žmonės nesuigauja ir klausia vienas kito – kokia mums iš to nauda? O aš pats nieko nelaukiu ir nemanau nieko daryti.“ rašo Vaculikas.

Čekų autorius iškelia dabartines padėties paradoksus: 1968-ais metais užgnaužusi čekų ir slovakių demokratinių sąjūdį, Maskva šiandien ragina savo pačios įstatytą Prahos vyriausybę demokratizuotis. O Maskvos statytiniai kratosi ir nieko nenori keisti, bijodamiesi, kad nepasikartotų 1968-ųjų metų įvykiai. „Istorinis momentas“, ironiškai pažymi Vaculikas. „Tiek metų norėjom vyriausybės, kuri nelaižytų svetimų padų, ir dabar jos susilaukėm. Mūsų vyriausybė pasiryžus nepasiduoti. Ir aš ją remiu, nes aš žinau, kad mums nereikia vergiškai sekti Maskvos pavyzdžiu. Todėl, jei Maskva įsakytų, kad mums reikia duoti laisvę, aš tam pasiprieščiau.“

Kaip „persitvarkanti“ Rusija atrodo iš Prahos perspektyvos? Pasak Vaculiko: „Aš nustebes žiūriu į tą neprieinamą šalį, kuri dabar su didžiausiomis ceremonijomis atidaro vartus į savo valstybinę kasyklą ir sakosi pradėsiant kasti teisybę. Šis persitvarkymas vyksta triukšmingai, su šokiais ir dainom, ir su nemažu žavesiu. Kaip europietis, aš tikiuos, kad visos tos pastangos nieko neapgaus, gal išskyrus amerikiečius.“

„Gaminti aukštos kokybės produktus – kokia revoliucinė, drąsi idėja“, rašo Vaculikas. „Rinkimai su daugiau kaip vienu kandidatu – koksai stebinančiai atrodymas. Net leidimas auginti daržoves tikrai privačiuose darželiuose! Vadovautis sąžine – net jei reikės plaukti prieš srovę? Ir net leidimas nepriklausomai galvoti – kaip ilgai šį syki, kaip ilgai?“

„Mes linkim jums sėkmės“, kreipiasi į Maskvą čekų rašytojas. „Tęskit savo reformas. Kiek daug jums dar reikia atrasti pavyzdžių, kad valdžios neberekėtų sutelkti į vienas rankas, bet ją padalyti tarp įstatymus leidžiančių, vykdomųjų ir teisinių organų. Iškokit, atraskit, bet dėl Dievo meilės, palikit mus ramybėje.“

Dabartinė Čekoslovakijos ir visos Kremliaus valdomos Europos dalies padėtis Vaculikui primena seną anekdotą apie vargingą žydėlį, kuris skundžiasi rabinui, kaip jam ankšta gyventi savo lūšnelėje. Rabinas jam pataria į lūšnelę įsivesti savo ožką, paskui – kiaulę, ir galiausiai – karvę. Žydėlis bematant įvykdo kiekvieną rabino nurodymą, bet jam darosi vis ankščiau. Ir vėl jis eina pas rabiną, skūdamasis, kad gyventi pasidarė visiškai neįmanoma. Pasaalink gyvulius, sako jam rabinas, vesk juos atgal į tvartelį. Žydėlis tai padaro ir džiaugsmingai atsidūsta – kaip dabar erdvu mano lūšnelėje.

„Man, kaip socialistui, bet koks naujas reforminis sąjūdis suteiks tam tikro pasitenkinimo. Kaip tas vargšas žydėlis, aš jausčiau palengvėjimą“ – užbaigia savo feļjetoną apie Gorbaciovo reformas Liudvikas Vaculikas.

Šiame numeryje:

Apie Gorbaciovo reformas • Marcelijaus Martinaičio „Kukučio baladės“ • Premijuota T. Lapio novelė • Iševijos istorijos disertacija • Vitalijos Bogutaitės poezija • Nauji leidiniai • Knyga apie Lietuvos kariuomenę • Chicagos teatruose

Marcelijaus Martinaičio „Kukučio baladės“

RIMVYDAS ŠILBAJORIS

Marcelijaus Martinaičio *Kukučio baladės* pirmą kartą pasirodė spaudoje 1977 metais atskiru rinkiniu. Vėliau, 1982 metais, išėjo papildomas ciklas rinkinyje *Toli nuo rugių*. Čia apsiribosime vien tik 1977-tųjų metų knyga. Tai serija vienas su kitu tematiškai surištų eilėraščių, besisukančių apie išgalvotą charakterį – tokį žemaitį Kukutį.

Tas Kukutis yra keistas, į save susigūžęs žemaitis, atrodytu, su medine koja, neva tai išbraudęs karą, buvęs pakartas, atgijęs, turįs, turėjęs susenusią žmoną ir kuprot senmergę dukrą. Jam ausy užaugo kumelaitė, o be to, jis pats gali matyti savo laidotuves, taip pat sakyti kiaulėms pamokslus, nelyg koks nenusisekęs šv. Pranciškus, ir panašiai. Turi jis ir trobą „dviem galais“:

Vienam gale – jaunime šoku, o kitam – dantys byra. (p. 45)

Reiškia, toje Kukučio Žemaitijoje negalima pasitikėti nei laiku, nei erdve, nei žmonėmis arba daiktai. O gal geriau pasakius, viskuo galima tvirtai pasitikėti, bet tik išeinant iš visai kitų prielaidų, negu įprastinės, būtent, kad būtis ir logika čia susidedo iš pačių žodžių, taigi eventualiai išplaukia iš jausmo, minties ir tikėjimo. Šiuosius suvokę arba, kitais žodžiais tariant, atpažinę poeto talentą, mes su juo vaikščiosime po gražiai suprantamą ir daug pasakantį pasaulį. Tame pasaulyje visų pirma matome:

Už miško, už miško – pelėdos dvi akys, pelėdų trobelė apsamanojus. Nei gyvas, nei miręs, pasiuo jau apakęs už miško gyvena Kukutis vienkojis. (p. 5)

„Už miško, už miško“ yra kaip ir pasakoj, „už jūrių marių.“ Kaip jau pasakoj būna, gyvūnai irgi nepaprasti – viškes, ir Kukutis, ir jo troba, iš tiesų yra tik „pelėdos dvi akys.“ Tai viena iš pirmiausia pastebimų Martinaičio priemonių atitolinti jo žodinę tikrovę nuo įprastosios – naudotis sinekdocha, tropu, kuriame dalis atstovauja visumai.

Kitas šio eilėraščio, o ir visų baladžių, pagrindinis metodas yra skirtingų laiko plotmių susyginimas, tartum jos būtų tuo pačiu mastu išmatuojamos:

Kol iškė apuokas, kol kirvarpa dėdė sienoje, kapai kol idubo, kol jautis giliai atsiduso. (p. 11)

pasauliu keliavo pirmoji žinia apie Troją ir pranešė radijas: žemėj išnyko jau prūsai.

Kol šalys apaugo miškais ir kol išmirė šlėktos, gyvenimo pusę išgėrėm, per naktį lig dugno. Aš merčiau per stalą liūdnei ir prislėgtai vienturtei gražuolei – kuprotai jo dukrai.

Kol merginau dukrą, kol leido paimti už rankų – sugriovė Berlyną, vaikai vienakojai sugrižo, ir aš pražilau, ir mes svarstom, kas šviečia padangėj. Gal Skuodo pašvaistė, gal jau bombarduoja Paryžių? (p. 5)

Šitokios priemonės pateisinimas reikalauja užvirtinimo, kad žmogiško kontakto – erotinio ir dvasinio – troškulys turi prilygti arba būti pakankama atsvara visoms žmogaus sukurtoms pasaulio katastrofoms, ir individo likimui, ir visai istorijai. Tai čia ir būtų toji Kukučio perspektyva: žmogaus prilyginimas visatai, placia prasme, metaforos principu.

Sinekdochos kitą gerą pavyzdį matome eilėraštyje „Pasaulinis skausmas Kukučio nutrauktoje kojoje“ (p. 7). Žinome, kaip ligoniniai su amputuotais sąnariais kartais skundžiasi, kad šie tebeškauja. Taigi ir Kukutis:

Joje yra kažkas baisus, man nesuprantamas, didesnis už ją pačią: siekia net Verdeną ar Japoniją. Jos skausmas kartais ateina iš kitos žemės pusės, apimdamas visą pasaulį. (p. 7)

Kita tą specialų Kukučio pasaulį sukurti priemonę yra vadinamas „oksimoronas“ – ne tik nesąmonė, bet ir prasmei tiesiogiai prieštaraujanti kalbos figūra. Jį matome eilėraštyje „Kvailas pavasaris“ (pp. 11-12):

Kas čia žuveliškesė atsitiko? Per langą stiklą lekia motociklai. Lėktuvai pusę devynių praskrido šridimu požeminiu. Atrodo lyg šiaip sau žaismingos nesąmonės, bet užtenka prisiminti, kad požemis yra mirusiųjų karalystė, ir kad vieną vasaros rytą sprogo pirmoji atominė bomba virš Hirošimos, kad suvoktume baisiąją šios nesąmonės prasmę. Tai ir patvirtina, iš karto pažūrėjus, lygiai tiek nekaltai beprasmiškos posmelis:

Kukučio katinas pamatė gyvą daiktą, jo antakiuos antenos ėmė veikti, išsiritė ir taikos pulsi: ir ūsai jo pilni urano dulkių. (p. 11)

Panašus oksimoroniškas eilėraščių, linksmas nesąmonė, pavadinta „Kaip Kukutis prota atgavo“ (pp. 14-15), išivaizduoja Kukutį – pakaruoklį:

(...) po Blinstrubiškos ažuolu mane pakorė. O kai mane pakorė, tuoj atėjau į protą:

Marcelijus Martinaitis. Nuotrauka Algimanto Kunčiaus

atsizadėjau žemės, dangaus ir Lietuvos, dangaus ir Lietuvos. (p. 20)

Kaip poetinė priemonė, tai jau senokai pažįstama iš romantiškos poezijos išskirtinė „gyvenimo mirtyje“ būklė, bet Martinaičio kontekstas visai kitas – kalbama ne apie asmenišką būklę, o apie pasikeitusį vertybių mastą. Tas Kukučio „atėjimas į protą“ yra nelyg metaforos terminas, sąvoka, pateisinanti ryšį tarp dviejų, atrodytu, visai nepalyginamų dalykų. Mat šiame eilėraštyje svarbus punktas yra, kad pakartas Kukutis „išsizadėjo Lietuvos“ – reiškia, yra perspektyva, metaforiškai persilaužus į „anapus“, iš kurios žvelgiant žmogus išsivaduoja iš laiko ir iš įsipareigojimų tėvynei ir istorijai. Žinoma, čia tik Martinaičio būdas sakyti, kad išsivadavimo iš to nebūna niekad, nebent tik po žeme.

Priespauda kaip savotiškas „išlaisvinimas“ nuo atsakomybės visuomet privalo skaudinti žmogų mylintį poetą, kokiu yra

Martinaitis, ir netenka stebėtis, kad Kukučio asmenyje prasiveržia aštrus protestas prieš varžančius žmogų ir jo žodį, tik ir vėl užmaskuotas „oksimoronu“ – apsimestu Kukučio kvailumu. Štai eilėraščių „Kukučio žodžiai“ (p. 20):

Kodėl tenai niekas nevaikšto, nelaksto netgi joks vaikas? – Kukuti, ten dirba žodžius, juos apmoko, kad turėtum ir tu ką kalbėti. (p. 20)

Sakai jie labai užsiėmė ir nieko neprimą? – Kukuti, ten saugoja tavo žodžius nuo tavo palaido liežuvio. (p. 21)

Dar aiškiau tą temą pristato sekantis eilėraščių „Instrukcija Kukučiui, paleistam iš daboklės“ (p. 21):

a) negalvojant galvoti ko nereikia galvoti

b) nematant matyti ko nereikia matyti

c) nesuprantant suprasti ko nereikia suprasti

Dar viena Kukučio baladžių metafora, įvedanti mus į specialų jų laiką ir tikrovę, yra ir vėl panaši į mirusiojo perspektyvą, bet šį kartą, užuot to, kad būtų išjungtas iš laiko, numirėlis tampa jo savotišku liudininku, nelyg koks laikraštis. Štai eilėraščių „Kukučio raštas vienkartiniai pašalpai gauti“ (p. 22):

Koks dabar stojo pavasaris! Net jaučiu, kaip tenai – Blinstrubišky

per mano kaulus du vabalukai apsikabinę eina ir žolės šaknų jau pilna mano galva.

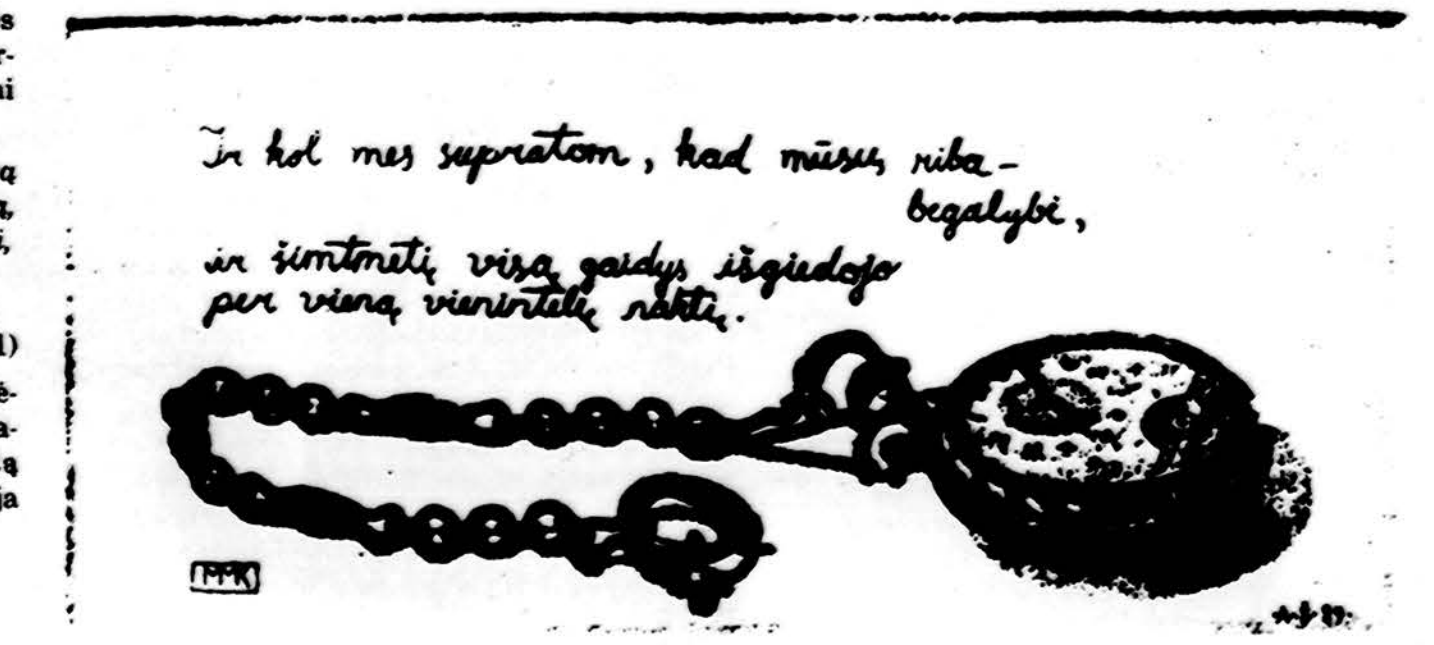
Atitirpo sąnariuose ledas, ir saulelė antai – ant Žuveliškių pašveičia sėjai.

Prašau gražinti man nors burna, – kaip aš gražiai pašnekečiau, kaip valgyčiau. Šitiek metų – Blinstrubišky – išbadejusiems mano kaulams nedavė niekas nei trupinio. Už ką, sakau, rupūžės, mano kaulus atstūmėt?

Kukutis, su savo atolydžio smegenimis ir dviem įsimylėjusiais pavasario vabalukais, tampa lyg savotiška epochos kronika, užlaikanti gamtos procesų natūralią eiga, ir tuo pačiu liudijanti ir gyvųjų pasaulio nesąmones ir neteisības.

Pas Martinaitį aplamai tas gulėjimas lyg po žeme yra vienas iš būdų aprašyti tą lėtą laiko buvimą, kaip pirmajame rinkinio eilėraštyje, kurio fone prabėga įvykiai – tai tartum teisiančioji dimensija, tai jos vardas – istorija. Tartum istorija būtų sulėtintas laiko taškas, prieš kurį praeina pasaulio turgus – menippeja, paties stebėtojo sąmonei palengva besikeičiant į supratimą (kaip ir kalinio sąmonės, sustingusio laiko taške, panašiai į supratimą vystosi). „Kukučio pamokslas kiaulėms“ (pp. 24-25), nukreiptas į įvairiausių Lietuvos pokario ir karo laikotarpių niekšus ir išdavikus, iškelia panašią mintį:

Šiukš, Boliesiau, ko tau dabar reikia? (Nukelta į 3 psl.)

Algimanto Šveigėdos iliustracija Marcelijaus Martinaičio „Kukučio baladėms“.

T. Lapis

1948

(Čia spausdinama T. Lapijo — Laimutės M. Tornau novelė yra laimėjusi šiemetinė Aloyzo Barono vardo novelės konkurso premija.)

Tūkstantis devyni šimtai keturiasdešimt aštuntu metų vasaros pradžioje medicinos studentė Paulė pateko į Daubingo sveltisalių ligoninę chirurginei praktikai.

Pirmą dieną, ligoninės laukiamajame, Paulė pasitiko vyresnio kurso studentas, smulkus, judrus lenkas, pavardė Gvozdz.

— Ar atsinėsi savo chalata, Kollegin, — paklauso Gvozdz, ir jo gudrios akelės šypsojosi.

Paulė pažūrėjo į jo baltutėlį gydytojo apsiausta, su perlamutu sagom, į iš kišenės išlindusią stetoskopo galvelę, ir nervingai pradėjo traukti iš portfeluko suglamžytą grubų rūbą, kurį jai pavyko sukombinuoti už paskutinius pinigus iš pardavėjos išvietintų žmonių stovyklos krautuvėlių. Gvozdz atkišo ranką ir komiškai suraukė nosi.

— Nieko sau, galetum su juo mėsinę dirbti... Turėsim tau ką nors geresnio sukombinuoti... Kisk atgal...

Gvozdz be ceremonijų paėmė Paulę po ranka ir pasuko stiklinių durų link sales gilumoj, už kurių buvo matyti ilgas, erdvus koridorius.

— Na, ar nesigaili, kad nepatekai į universitetą ligoninė? — paklauso Gvozdz ir nedavęs jai atsakyti kalbėjo toliau. Jo aukštas, melodingas balsas, tobula — kaip Paulė pasirodė — vokiečių kalba ja veikė svaiginančiai.

— Žinoma, universitete turėtum savo profesorius, žymius gydytojus, ir praktika ten puikiai suorganizuota... — Gvozdz sparčiai žengė koridorium, nepaleisdamas Paulės rankos.

— Bet juo ligo... — prikimstos vokiečių studentų, o čia, mergaitė, mūsų nedaug, pacientams praktiškai gali daryti, ką nori, ir kiekvienas iš mūsų turim savo atskirą mokytoją...

— Ir man atrodo, kad jie mūsų nenori... — nedarbiai, nesuapėjusi pasėkti jo minčių eigos, išterpe Paulę.

— Vokiečiai nenori? Nera ko stebėtis... Kiek universitete išgriauna, profesūros sunaikinta, o visi buvę kareiviai braunasi į universitetus. Nera vietos...

Paulė droviai žiūrėjo į savo pašnekovą, į jo tamsius, trumpus plaukus, susikločiusius ant kaktos ir raidę V. į ploną, truputį kumpletėjusią nosi, ir jis jai priminė kažkokį paukštį. Gvozdz pagavo jos žvilgsni, ir savaip supratus šyptelėjo ir spustelėjo jai alkūne.

— Ten, toliau, Kollegin, mūsų kambarys, — kilstelėjo galva studentas, — tuojau už vienuolių seselių...

Pro šonines duris Paulė matė po atviru langu užsikimšusią ant rašomo stalo vienuolę. Nuo palangės skaisčiai raudonavo begonijos, dunkstelėjęs vejas atnešė pradedančių žydėti liepų kvapą. Visa šita ligoninė Paulėi priminė seną dvarą. Nenumaldomas Gvozdz šnekėjo toliau.

— Pamatysi, mergaitė, kokius puikius pietus jos mums patiekia! Jau vien del tų pietų ne vienas vokiečių ateitų pas mus praktikuotis, jeigu tik juos čia kas priimtų... o-ho!

— Ar čia visi daktarai sveltisaliai? — užklauso Paulė.

— Deja, dar vis turim naudotis kai kurių vokiečių patarnavimais. Sveltisalių neuztenka. Bet mūsų direktorius jau apie tai galvoja!

Kambarėly, kuriame stovėjo du rašomieji stalai ir didelė stiklinė spinta su vaistų buteliukais, švirkštais ir kitom mediciniskom smulkmenom, Gvozdz jai parodė siaurą spintelę, prikabinėtą rūbų. — Gaila, nieko geresnio negalim pasiūlyti, viena spinta turėsit dalintis su kita studente...

Į kambarį įžengė aukštas blondinas gydytojas, ne ką vyresnis už Gvozdz. — Čia bus tavo viršininkas ir profesorius. — Gvozdz viena ranka apsikabino jį. — Karl Spengler, susipažink su savo nauja famula.

Spenglerio mėlynos akys žvelgė iš aukšto, kukliai, bet tiriančiai. — Willkommen, willkommen... — Jis pasitraukė kiek į šoną, matyt, norėdamas išsilaivinti nuo Gvozdzio familiaraus apkabinimo, ir perbraukė ranka savo glotnius plaukus.

Gvozdz suprato užuominą. — Na, tai aš jus paliksiu... — jis žvilgtelėjo į laikrodėlį ant riešo. — Man reikia į cistoskopiją... Aš ateisiu tave paimti pietų... — Mirktelėjęs Paulėi, jis apsisuko ir išėjo iš kambario.

Spengleris, nejučia pasidaires, atsėdėjo, surietė po kede savo ilgas kojas ir pavartė porą lapų ant stalo. — So, so... Kollegin, papasakokit man apie save... ką jūs mokate...

Paulė kiek sumišusi ėmė jam aiškinti apie praeitus kursus ir išlaikytus egzaminus, ir ją apėmė išgastis, kad ji iš tikrųjų nieko nemoka, ir nieko nežino. Spengleris, matyt, pajuto jos neramybę.

— Nieko, mes visi turėjom pradėti nuo ko nors... Man dabar kaip tik reikia vizituoti pacientus. Jūs eikit su manim ir stebėkit... Schwester Levine! — riktelėjo iškišęs galvą per mažutį langelį sienoje į gretimą kambarį. — Ja, gleich, Herr Doktor...

Schwester Levine, palenkusi galvą, kad neužkabintų balto gaubtuvo sparnų, jėjo ir atsisėjo prie durų su lentele rankoje, ant kurios pūpsėjo jos užrašų knyga. Jos raukšlėtas veidas buvo ramus, beveik be išraiškos.

— Fraulein Doktor, — nulenkę galvą Schwester Levine.

Paulė pajuto, kad jos veidas kaista. Aa, buvo saldu klausytis šitų pagarbų žodžių, bet ji puikiai suprato, kad jų neužsitarnauja. Spengleris žvilgtelėjo į ją.

— Čia visi studentai vadinami daktarais, — jis paaiškino. — Pacientams yra geriau, kad jie kuo mažiau girdi apie studentus, o jums reikia išmolti laikytis, kaip pridera gydytojui.

Spengleris aiškino noriai ir įdomiai, be abejonės, puikus mokytojas. Paulė matė, kad su juo jos vasaros praktika praeis naudingai. Ligoniai buvo įvairių tautybių, daugiausia slavai, ir dauguma jų nemokėjo vokiškai. Spengleris nesivaržė jiems girdint kalbėti apie jų ligos istorijas, simptomus, gydymą ir prospektus.

— Kaip jaučiatės, Herr Kozaki, — garsiai, lėtai, pabrėždamas žodžius, klausė Spengleris ligoni, tuo pačiu metu praskleidamas jo trumpas marškinėlius ir švelniai paminkydamas jo pilvą. — Čia, Kollegin, uždekit ranką, čia, po kepenimis... — Jis atsargiai pavėdė Paulės ranką po standžių kepenų kraštu. — Jaučiat tulžies pūslę, kokia ji kieta... pilna akmenų...

— Mes jus poryt operuosim, — vėl garsiai, kaip kurčiam, užriko Spengleris. — Išsimis tulžies pūslę, ir jūs būsit kaip naujas...

— Einam į laboratoriją, — jis kreipėsi į Paulę. — Man reikia patikrinti jo kraujo chemiją... Laboratorijoje dirbo trys tarnautojai, du jugoslavai ir iš seniau užsilikusi vokiečių. Chirurgas pristatė savo famulą.

— Fraulein Bauer čia dirba ilgiau kaip bet kas kitas...

— Dvidešimt trejus metus, — kinknojo galva Fraulein Bauer, tvirta, stambi moteriškė, apie penkiasdešimties metų amžiaus, su ant pakaušio susuktis tamsiais, vešliais plaukais. Jos didelės rudos akys draugiškai žvelgė į Paulę. — Jeigu tik galesiu jums kuo pagelbėti, prašau nesivaržykite, pasakykite, aš mielai...

Spengleris, palikęs Paulę laboratorijoje, atsiprašė ir nuėjo savo reikalais. Paulė susidomėjusi klausėsi laborantės. Iš savo chemijos, fiziologijos ir kitų kursų ji buvo gavusi nebologą supratimą apie klinikinę laboratoriją.

Vokiečių gyvai, nuoširdžiai aiškino įvairias procedūras ir pakvietė Paulę pažiūrėti per mikroskopą. Paulė lengvai atpažino nesubrendusias kraujo lasteles. Ji pagalvojo, kad per trumpą laiką išmoktų čia dirbti be didelių pastangų.

Atėjo dvylikta valanda ir prisistatė Gvozdz, su balta chirurgine kepurėle ant galvos.

— Pamiršau, kad šiandien šefo susirinkimas. — Jis sukinėjosi vietoje, trindamas rankas. — Vieną kartą savaitę mes visi turime išpažinti nuodėmes ir gauti atgailą iš vyriausio konsensoriaus... Pietų teks palaukti...

Didokam kambarį prie operacines sėdėjo trys vokiečiai gydytojai, ukrainietis urologas dr. Žurko, trys studentai ir pats šefas, latvis, dr. Kargevič, su savo asistentu dr. Lavotins, irgi latviu, jau senstelėjusiu storuliu. Prie radiatoriaus, ant taburetės, pasiremusi galva ranka, snibždėjo su vienu iš vokiečių Vera Ogulescu — moteris chirurgė iš Rumunijos — aukšta, dažyta blondinė.

Kargevič pasveikino Paulę ir pristatė ją susirinkimams. Ji ir rumunė daktarė buvo vienintelės moterys kambarį, ir Ogulescu jai padarė švelniai šyptelėjo.

Sekė įvairūs pranešimai. Paulė pastebėjo, kad Kargevič visiems turėjo šį tą pasakyti, išskyrus vieną vyresnio amžiaus vokiečių gydytoją, su aukšta, plačia kaktą ir plonomis, suspaustomis lūpomis. Vokiečiai sėdėjo atskirai, užkėlus koją ant kojos, sukryžiuos rankas ant krūtinės, ir žvelgė virš Kargevičiaus, tiesiog pro langą. Kargevič elgėsi, lyg jo kambarį nebūtų.

— Atkreipk dėmesį, — sušnibždėjo Gvozdz. — Dr. von Ammann... Paskui pasakysiu, kas jis toks...

Po susirinkimo Gvozdz ją paėmė už parankės. — Na, eisim pietų...

— Pasimatysim antrą valandą, Kvotė! — pamojavo jiems Spengleris ir sparciai nužingsniavo atgal į savo kambarį.

— Ar jūs neisit pietų?... — pradėjo Paulė, bet Gvozdz stuktelėjo jai ranka.

— Ei, mergaitė, tau reikia daug ko išmolti čia. Atsimink: vokiečiai su mumis nevalgo. Mes dabar esam privilegijuota klasė. Mūsų valgyklų tik sveltisaliai pietauja, ir turiu pasakyti, mūsų pietūs kur kas geresni už jų... Praėjo tie laikai, kai turėjom pasitenkinti mažesniu davinium už vokiečius...

— O kur jie pietauja? — Jie valgo rūsyje, kartu su valytojom ir sanitarais. Šitą sugalvojo mūsų amerikietis direktorius, dr. Swineherd, kad pažemintų uobermenšus. Ir labai gera jiems pamoka. Dabar mūsų valia! Taip...? Paulė nieko neatsakė.

Valgykla buvo trečiame aukšte, didžiuliam, suletam kambarį. Ilgi stalai švietė baltomis,

Ateitininkų studijų dienos ALRFK stovyklavietėje, „Dainavoje“, Manchester, Michigan, šių metų Darbo dienos savaitgalį, rugsėjo 4-7 dienomis. Nuotrauka Jono Kuprio

Išėivijos istorijos šiupinys disertacijos forma

Ar ateitininkai tikrai paspartino nutautimą?

ROMUALDAS KRIAUCIŪNAS

Antanas J. Van Reenan. *Lithuanian Diaspora: Koenigsberg to Chicago*. Daktarato disertacija, apginta Humanitarinių mokslų fakulteto Istorijos skyriuje, Chicago universitete, 1986 metų gruodžio mėnesį. Atspaudas gaunamas iš The Joseph Regenstein Library, The University of Chicago, 1100 East 57 Street, Chicago, IL 60637. Kaina — 42.16 dol.

Pirmiausia reikia atitaisyti tiek disertacijos santraukos lapelyje, tiek ir *Draugo* 1987.7.25 dienės laidoje užuominą, kad visos disertacijos atspauda galima įsigyti iš University Microfilm International įstaigos Ann Arbor, Michigan. Po keleto nesėkmingų bandymų pagaliau teko patirti, kad minėta UMI įstaiga Chicago universiteto disertacijų visai neturi, o tik pats universitetas jas daugina ir pardavinėja. Tai, aišku, tik svarbi smulkmena. Užsakytą 276 puslapių disertaciją pagaliau paštu atėjo, iš anksto sumokėjus reikiama sumą. Kadangi šis mokslinis darbas liečia išėivijos lietuvių ir kadangi jos autorius yra lietuvis (savųjų tarpe žinomas kaip Antanas Adomėnas ir gyvenantis Chicago priemiesty Oak Lawn), su jos turiniu ir išvedžiojimais verta susipažinti ir platesnei lietuvių visuomenei. Aišku, kad nei

disertacijos susumavimas, nei seksiančios pastabos pilnai šio veikalo nepristatys, bet tuo pačiu gal paskatins kai kuriuos ar su pačia disertacija intymiau susipažinti, ar ir su pačiu autorium dialogą įsivelti.

Pats autorius yra plataus išsilavinimo ir su akademiniais patyrimu. Apie jo mokslinę karjerą buvo gana detalai rašyta *Draugo* 1986.12.16 dienės laidoje, todėl jo kvalifikacijų nekartosiu. Dabar jau laikas atverti šio darbo pirmą puslapį. Pirmiausia užnirguoja pats žodis „diaspora“. Škamba gan lietuviškai, nors tokio žodžio masyviniame lietuvių kalbos žodyne (kurio išleista bent trylika tomų) nėra. Reikia griebtis Funk & Wagnalls *College Standard Dictionary*. Ten žodis *diaspora* aiškinamas kaip žydu tautos pasisklidimas po pasaulį po Babilonijos vergystės. Vėlesnė prasmė paplito ir jau buvo taikoma misijoms ar bendruomenėms, kurios tapo izoliuotos nuo pagrindinio religinio kamieno. *Webster's New International Unabridged Dictionary* žodį *diaspora* aptaria irgi panašiai. Šis žodis ar terminas buvo stiejamas su žydais ir religinėmis bendruomenėmis. Dabar, su šia disertacija, *diaspora* taikytina ir lietuviams, kurie, palikę savo kraštą, pasklido po

platų pasaulį su pasiryžimu išlikti lietuviams. Kaziui Pakštui priskiriamas nuopelnas lietuviškos diasporos minties populiarinime, jam propaguojant atsarginės Lietuvos mintį dar prieš Antrąjį pasaulinį karą. Kaip ten bebūtų, *diasporos* terminas tinka ir taikytinas pokario „dypukų“ bangai.

Įvadė autorius skiria dvi imigrantų bangas: 1867-1914 metai pasižymėjo ekonominiais imigrantais, kai tuo tarpu 1948-1952 m. banga buvo tremtinių pagala. Gan nesenoje praeityje kultūra ir kalba tapo lietuviškumo stulpais, kurių puoselėtojų tarpe išskirti Jonas Basanavičius ir Vincas Kudirka. Dvasiškią sąjungę lietuviškumą su katalikiškumu, su laiku žiebusi ateitininkų sąjūdi. Pagaliau, 1923 metais, lietuviškumas ir katalikiškumas buvo sąmoningai ir filosofškai integruoti kultūros filosofo Stasio Šalkausio. Lietuviškumo puoselėtojai, kaip Jonas Šliūpas, Antanas Milukas, Antanas Kaupas, skatino tautinės tapatybės formavimą, bet taip pat nevengė įsijungimo į gyvenamojo krašto religinio kamieno. *Webster's New International Unabridged Dictionary* žodį *diaspora* aptaria irgi panašiai. Šis žodis ar terminas buvo stiejamas su žydais ir religinėmis bendruomenėmis. Dabar, su šia disertacija, *diaspora* taikytina ir lietuviams, kurie, palikę savo kraštą, pasklido po

čia nesugebėjimas perduoti savo ideologijos sekanciai kartai ir nesiorientavimas Amerikos tautiško mokytojų nuvedė į diasporos išblėsimą. Lietuvis liko tautinė mazuma su Romos katalikų tapatybe. Taigi išplaukėme į tarptautinius vandenis su Vatikanu vėliava.

Savo moksliniam darbiui autorius daug naudojo lietuviškais šaltiniais. Kai kurie išleisti sovietų Lietuvoje, kiti užsienyje. Tuo pačiu buvo apklausi kiti kūrė išėiviai ir tremtiniai bei praveisti anketiniai apklausinėjimai Chicago jaunimo tarpe. Iš apklausetųjų tarp 1981 ir 1985 metų paminėti V. Liulevičius, S. Balzėkas, Sr., E. Mikūzius, J. Jasinskas, K. Pabedinskas, J. Vasaitis, A. Kalvaitis, J. Žemaitis, A. Rūgytė, P. Gaučys, J. Daužvardis, Č. Grincevičius, A. Kairys, L. Ramanauskas, R. Vitas, E. Bartkus, A. Wells, S. Balzėkas, Jr., M. Pleškys, A. Saulaitis, R. Sakadolskis, R. Dapkus, K. Barzdukas, A. Regis, A. Damašius, B. Polikaitis, L. Sidrys, A. Skirmuntaitė-Liulevičienė, R. Račkauskas, D. Katilūtė-Boydston, D. Barškėtis, S. Kuprys, I. Blinstrubas, J. Prunskis, P. Bliński ir kiti. Išskirtinai paminimi V. Adamkus, L. Kojelis, A. Pemkus. Žodžiu, su daug kuo kalbėta, daug patirta. Kartais buvo gana sunku atskirti, kur autorius reiškė savo nuomonę ir kur (Nukelta į 4 psl.)

šviežiai krakmolytomis staltiesėmis, ant kiekvieno draugiškai pūpsėjo maža vazelė su keliomis gelytėmis. Nuo pat išvažiavimo iš Lietuvos Paulė nesėdėjo prie taip gražiai padengto stalo, negirdėjo tokio malonaus lėkščių ir šaukštų skambėjimo. Kambarys kvėpėjo žaliomis salotomis ir jautienos padažu, vokiečių vienuolės jiems tyliai, mandagiai patarnavo.

Paulė pajuto nepaprastą alkį ir stengėsi valdyti rankų virpėjimą. Iš tikrųjų vien del tų pietų apsimokėjo praktikuoti šitą ligoninę. Universitete vokiečiai nieko panašaus neturėjo, o stovyklos buizos iš viso negalėjai palyginti...

— Gerai, ar ne? — šelmiškai šypsojosi Gvozdz. Paulė, su pilna burna, linktelėjo. Jai buvo nesmagu, kad Gvozdz matė jos alkį, ir kartu jai neišnyko iš galvos Spengleris. Prie šito pilno stalo ji pajuto neaiškų gėdos jausmą, jos akys pradėjo tvinkinti, ir ji giliai įkvėpė. Gvozdz pažūrėjo į ją iš šono.

— Nesirūpink... — lengvai patapšnojo Paulėi ranka. — Spengleris nevalgo su tarnais... Paskui pamatysi...

Beveik su apmaudu, Paulė atitraukė ranką. — Ach, ne tik del to...

Kai jie grįžo į savo kambarėlį po pietų, Spengleris buvo užsidaręs šalutinėje kamarelėje. Gvozdz, mirktelėjęs, galva parodė į kamarelę ir pridedęs pirštus prie lūpų suėpsėjo porą kartų.

— Vienuolės jam atsiuntia atskirus pietus. Jis jų lepūnėlis... Visi tai žino, bet vaizduoja, kad nežino. Jei išgirstų Swineherdas, tai būtų

peklos! Paulė nuleido akis. — O kas buvo tas žilstantis aukštas vokiečių susirinkime...? — atsiminė, pakeisdama temą.

— Aa, tai buvusi valdžia! — Gvozdz reikšmingai pakėlė antakius. — Ferdinand von Ammann, nusipelnęs vokiečių chirurgas, apdovanotas visokiais kryžiais... Jis buvo šitos ligoninės direktorius turbūt penkiolika metų... Dabar jis tik eilinis chirurgas ir turi klausyti Kargevičiaus ir Lavotins.

— Kodėl jis čia pasiliko, juk tai toks pažeminimas...

— Kad jis neturi kur eiti... Visos geros vietos užimtos... Daug išvietintų vokiečių daktarų ir profesorių. Taip jiems ir reikia, ar ne? — Gvozdz išsišiepė į Paulę, ir ji nežinojo, ar jis tyčiojasi, ar laukia jos pritarimo.

Paulė greit įsijungė į ligoninės gyvenimą, apklausinejo pacientus, rasė ligos istorijas, tikrino ligonius pagal nustatytą formulę, ėmė kraują, darė injekcijas ir atliekamą laiką leido laboratorijoje. Jos galvoje pradėjo klostytis neaiški mintis, kad išsikūsi laborantės darbo, ji galėtų užsidirbti pinigų. Nežiūrint, kad gyvenant stovykloje, jai nereikėjo rūpintis del buto ir maisto, jai vis dėlto reikėjo užsimokėti už mokslą, nusipirkti knygų ir konspektų, reikėjo pinigų už tramvajų ir kitoms smulkmenoms. Tas pinigų trūkumas stačiai nuodijo Paulės gyvenimą. Jeigu jai pavyktų susirasti kokį darbėlį, ji apskaičiavo, kad per vienerius metus ji galėtų susitaupyti užtenkamai, kad išsilaikytų iki universiteto baigimo. Bet darbų trūko, o žmonių buvo per

daug. Ach, jeigu ji galėtų kaip nors įsitaisyti čia pat, Daubingo ligoninėje, čia galėtų ir mokytis, ir dirbti kartu... Ji paminėjo savo rūpestį Gvozdziumi. — Bus sunku... Kas nors turi išeiti pirmą... — Jis pagalvojo. — Žinai, aš tavo vietoj eičiau pasikalbėti su Swineherdu. Nuo jo čia viskas priklauso. Norėdamas, jis tikriausiai galėtų sukurti dar vieną laboranto poziciją...

— Labai gerai, kolege, — kalbėjo Kargevič, pildamas geltonos sieros miltelius į žaidžą. Po ilgos įtamos Paulė gal gale giliai atsiduso. Chirurgo keturkampis veidas truktelėjo, ir jai pasirodė, kad jis šyptelėjo.

Paulė pradėjo gauti pakvietimus iš jo ir dažniau. Vieną dieną Kargevičius pareikalavo jos patarnavimo prie kojos amputacijos. Amputacijos dabar labai retai pasitaikydavo, ir Paulė džiaugėsi galimybe ne tik ją pamatyti, bet net ir dalyvauti paciento operacijoje. Su Kargevičium dirbo Lavotinsas ir Spengleris. Kargevičius atsargiai su skalpeliu praprovė

Marcelijaus Martinaičio „Kukučio baladės“

(Atkelta iš 1 psl.)

*Juk grasinai man ne syki,
kad pasakyčiau,
kam tarnauju miegodamas,
o dienom – ar neapsimetu,
kad gyvenu aš pakartas.*

Žmogus, apsimetęs esąs pakartas, tuo pačiu įgyja ir tą specialią „atsizadėjimo“ perspektyvą, iš kurios jis gali dabartį stebėti, kaip savotiškas teisėjas. Įdomi šiame eilėraštyje ir užuomina i tolimą, bet Lietuvoj labai dabar aktualią idealisto – Don Kichoto tematiką. Viename posmelyje, paminėjęs kiaušę Uliese:

*kokia tu suskretus,
kaip čia mudama edi
ir seilės drimba i šliuką.
Kaip bauriai nudribo pagurklis
ir išklypo tau kulšys*

(p. 25)

Martinaitis toliau sako:

*Ak, jūs kiaušės,
geriausias dienas man suėdėt!
Tai ir aukite sau i kumpius, –
suvarys jus Europa
i pačią ilgiausią dešrą
nuo Žuveliškių – ligi Lamanšo!*

Kaip tik Lamanšas staiga ir primena plačią Don Kichoto bobą – Dulcinėja, Žuveliškių Uliese, ir tada Kukučio pamokslas pasidaro visų išaukšto idealisto – bepročio pamokslas gyvenimo neišvengiamybių kontekste. Sveiko proto žmonės visada buvo ir bus kiaušės. Jie mat neturi teisiąsios kvailo idealisto, už tai ir pakarto, perspektyvos.

Prieš rinkinio pabaigą, eilėraštyje „Paskutinė Kukučio diena“ (p. 33) iškyla nauja, bet jau ir anksčiau implikuota tema: „pats iš savęs“. Ją neša ir vėl mirties tematika:

*Kai atejo Kukučiui paskutinioji,
jis ėmė galvoti:
koks aš laimingas,
kad gyvas*

Algimanto Šveigždos iliustracija Marcelijaus Martinaičio „Kukučio baladėms“.

*sulaukiau savo mirties,
kad mirštų štai
be jokios prievartos –
pats iš savęs,
gyvas sulaukęs
savo dienos paskutinės.*

Gyvam sulaukusiam savo mir-

ties ši mirtis tuo būdu pasidaro ir asmenybės išpildymas. Prie šio eilėraščio pritinka ir „Kukučio galybė“ (pp. 48-49):

*Ir šitai gyvena Kukučis
ir žino,*

*kad gyvena Kukučis,
kad jis sau pačiam
sveika yra.*

O dėl įvairios valstybinės propagandos apie kitokią, viešpačių suteikiamą laisvę, laisvę „apsaugotą“ nuo pavojų, Kukučis turi ir tam atsakymą, tinkantį daug kam dabar jo žemėje. Tai eilėrašties „Kukučis moko vaiką, kaip paglostyti briedį“ (pp. 69-70):

*Jo galvą reikia priremti prie
žemės
ir smarkiai surišti kojas.
Blaskysis jisai kruvina.*

*Kai pavargęs sunkiai alsuos,
vaikas gali prieiti
ir švelniai paglostyt...*

Gal čia prisimintina ir mūsų kiam turistams, važiuojantiems Tėvynės pamatyti.

Taigi Martinaičio Kukučis – tai lyg istorinis kaimo durnelis, teisėjas, ir giliai savyje žmogus, praėjęs pro visas jį nužmoginti grasinančias pagundas. Tai savotiškas, laiko „klounadai“ tinkamas sarkastiškas, bet kartu ir pasakiškas krašto išlikimo, laiko nugalėjimo, žmogiško integriteto išlaikymo simbolis.

NAUJI LEIDINIAI

• AIDAI Nr. 3 (1987). Kultūros trimėnesinis žurnalas. Redaguoja Leonardas Andriekus, OFM. Redakcijos ir administracijos adresas: 361 Highland Blvd., Brooklyn, NY 11207. Prenumerata 20 dol., vienas numeris 5 dol.

Numeris skiriamas Lietuvos krikšto 600 m. sukakties minėjimui. Išties spausdinamas popiežiaus Jono Pauliaus II apaštalinis laiškas Lietuvos vyskupams. Redaktorius reportaže „Iškilmė, kuri iškėlė Lietuvą“ aprašo

Romoje vykusį krikšto minėjimą. Spausdinamas popiežiaus pamokslas, kuri jis italų kalba sakė Šv. Petro bazilikoje, ir taip pat jo žodis lietuvių kalba, kuris buvo tartas audiencijos metu. Kun. Viktoras Rimšelis, MIC rašo apie palaimintuoju paskelbtąjį Jurgi Matulaitį, Anatolijus Kairys pateikia šešias krikšto elegijas. Antanas Paškus tešia svarstymus apie terapinę kultūrą. Jurgis Gimbutas duoda medinių bežnyčių ir varpinių Lietuvoje statistinę analizę. Straipsnių lydi aštuoni puslapiai varpinių nuotraukų.

Knygų skyriuje Algis Račiūnas recenzuoja Česlovo Milošo „Nepasiekiamą žemę“, Rimvydas Silbajoris aptaria Antano Vaičiūlaičio „Vidurnaktis prie Šeimenos“, o Marija Stankevičiūtė – Saulaitė įvertina Kazio Bradūno „Krikšto vanduo Joninių naktį“.

• TĖVYNĖS SARGAS Nr. 2 (1987). Leidžia Popiežiaus Leono XIII literatūrinis fondas. Redaktorius – Algirdas J. Kasulaitis, 894 East 223rd Street, Euclid, OH 44123. Administratorius – Adomas Viliušis, 4060 So. Campbell Ave., Chicago, IL 60632. Numerio kaina 4 dol.

Jonas Virpša rašo apie veiklą prieš katalikus šiandienos Amerikoje. A. Albušis duoda impresionistinį straipsnį „Mita ar tikrovė? Vincas Staugaitis rašo apie krikščioniškąją demokratiją Prancūzijoje. Duodama vyskupo Vincento Brizio knygos „Žmogus realiaime gyvenime“ ištrauka. Baigiama a.a. Prano Jucaičio straipsnių serija apie Teilhard de Chardin. Bernardas Žukauskas rašo atsiminimus apie kun. A. Šmulkštį. „Žiburiams užgesus“ skyriuje prisimenama Petras Minkūnas, kun. Jonas Krivickas ir Domas Jasaitis. „Spaudoj ir gyvenime“ skyriuje apstu komentarų dienos klausimais. Numeris baigiamas V. Eglupio Michael Scammel Solzenicino biografijos recenzija.

Vitalija Bogutaitė

IŠTRAUKOS IŠ CIKLO „KELIONĖ“

Vitalija Bogutaitė Nuotrauka Jono Kuprio

*Nusileidus saulei mano ežeras
suzižo sidabru.
Lengvos bangos
plaua samanos akis.
Jos įstrigo ažuolo viršūnėj
ir dainuoja žvaigždėm.*

*Mano siela užsidarius sidabro
narve alksta ir trokšta.
Langai užkalti.
Išsiurbtas oras.
Didėja beorė erdvė.
Didėja ir išsilieja
sidabro ežeran.*

*Mano valtis ant kranto.
Šiandien neplauksim.
Nemesiu inkaro.
Tyliai, dainuodama sau,
išseisi ilgan negrįžimui.*

*Dievmedžiū pražysiu
kitą pavasarį.
Rasa nuplausiu rankas,
kad suradus tave,
galėčiau pasveikinti.*

*Neradau.
Kas prabėgo
daugiau nebegrįžta.*

*Kai ateis laikas
išsiirušti kelionei,
išsiplėsiu paskutinį
knygos puslapį,
protėvių žemėlapi,
mano kelrodį.*

*Išseisi iš savęs
ir paliksi kūną
tobulai mirčiai.
Iš akių išskris
pasamonėj išsiperėję taikos
balandžiai
ir sparnais kapodami orą
parneš rūtų šakelę.*

*Languose supasi
nuo mėnesienos besislapstantys
kraujo broliai
devyniais kirviais
kapoję varinį žaltį.
Mano žaltį,
kurį lakindavau pienu.
Žaltį – namų saugotoja.*

*Nusiprausiau rytmečio rasa
ir saujon paslėpiau
saulę.
Paslėpiau ir nešiojuos,
kasdien pagirdydama vynu,
kad neišblėstu.*

*Per visą gyvenimą dariau ir dariau gyvenimą,
Nė kartą galvoju kaip man išeit ir iškviat atskirai
nuo gyvenimo.
Bet ką bedariau-*

Tuščina gyvenimas, kad ir manęs rubeliska.

Algimanto Šveigždos iliustracija Marcelijaus Martinaičio „Kukučio baladėms“.

jau anksčiau raudonu piestuku apibrėžta odą, Spengleris su Lavotinsu vikriai stabdė kraujuojančius indus. „Klik-klik“, „klik-klik“, buvo girdėti vienas po kito hemostatai. Schwester Cecilia padavinėjo instrumentus. Kargevič su instrumentu rodė čia viena, čia kita muskulų pundeļi ir liepė Paulei juos pavadinti.

Staiga triukšmingai atsidarė operacinės durys ir i kambarį, lydimas savo padėjėjo, įžengė steriliai apsirengęs, pirštinuotas rankas iškėlęs direktorius Swineherd. Kargevič ir visi nustebe pakėlė galvas.

– Dr. Swineherd tęs operaciją toliau, – laužyta vokiečių kalba pranešė jo padėjėjas, – prašau, dr. Kargevič, užleiskit savo vietą... Kargevičius stovėjo sustingęs su skalpeliu rankoje, netikėdamas savo ausimis. Jis bandė protestuoti.

– Nieko, nieko, nesirūpinkit, – pasakė Swineherd, – aš esu daręs tuzinus amputacijų fronte...

Kargevičius be žado pasitraukė šalin nuo paciento. Spengleris, Lavotinsas ir Paulė laukė, kas bus.

– Schwester Cecilia... – atkišo ranką instrumentui amerikietis. Jis dirbo nuostabiu greičiu, ir netrukus operacijos lauke pasirodė pulsuojuanti femoralinė arterija. Paulė, įsitempusi, ampirusia ranka laikė savo retractorių, kai staiga, kaip fontanas, ją apipylė karšto kraujo srovė. Swineherdas susikeikė. Spengleris su Lavotinsu šoko i pagalbą, ir arterija tuojau buvo užgniaužta. Swineherdas pažūrėjo i Paulę.

– Na, Kollegin, čia jums bus pirmas chirurginis krikštas... tokie dalykai pasitaiko. Paulė turėjo iškentėti iki operacijos pabaigos, kol pagaliau galėjo atkreipti dėmesį i savo drabužius. Išėjus iš operacinės, vienuolės juokaudamos nuėmė jos krauju persunktus rūbus ir aprenę ilgais, baltais marškiniais. Koridoriuje Paulė sustojo prie vandens tankelio. Už kampo vokiečiai daktarai kažką gyvai diskutavo.

– Jis neturi mažiausio supratimo apie etiką... Kazin ar iš viso kokį universitetą baigęs, – buvo girdėti žemas balsas. – Nors chirurgijoj jis, matyt, nusimano...

– Su reikalą žinančiais asistentais ir mėsiniškai gali tiek padaryti, – atsiliepė kitas, aukštesnis balsas, ir Paulė iš jo atpažino von Ammanną.

Apsidairiusi, ji skubiai pasitraukė šalin nuo tankelio.

Nugirstą nemalonų pokalbį apie direktorių Paulė pasistengė užmiršti. Pacientui apie jo chirurgiją niekas nerado reikalo aiškinti. Operacija atrode įvykdyta gerai, niekas negalėjo prikišti amerikiečiui stokos patyrimo, jis aiškiai buvo meistras, bent amputacijoje.

Per kitą susirinkimą niekas neužsiminė apie Swineherdo elgesį. Von Ammann, kaip visada, sėdėjo savo vietoj, susinėręs rankas. Prieš pat susirinkimo pabaigą Kargevič paskelbė, kad direktorius turis svarbų pranešimą.

– Na, dabar tai bus... kokia egzekucija, – sumurmėjo Gvozdz Paulei. Prie spintos stovėjęs Spengleris neramiai sukeitė kojas. Kargevičius pasižiūrėjo i laikrodį. Jis aiškiai jautėsi ne-

jaukiai, lyg būtų ne savo vietoj. Sekė kelios minutės tylos. Pagaliau atsidarė durys ir, lydimas adjutantė, pasirodė stambi Swineherdo figura. Jis ėjo užvertęs galvą, ir Paulė prisiminė von Ammanno pastabą apie mėsinišką.

Jam įėjus i kambarį, visi atsistojo. Swineherdas iškėlė ranką, ženklan, kad galima atsisėsti. Von Ammann žiūrėjo i jį šaltai, kritiškai ir, Paulė pasirodė, su panieka.

– Aš jūsų ilgai nelaikysiu, meine Herren – pradėjo direktorius. – Norėjau jums tikiai priminti apie disciplinos reikalingumą šitoj ligoninėj. – Jo vokiečių kalba buvo bloga, akcentas storas ir grubus. – Jūs ypač, mano vokiški kolegos, turėtumėt suprasti tvarkos reikalingumą. – Dabar Swineherdas kreipėsi tiesiog i von Ammann. Kambarį buvo tylu, atrode, kad visi nustojo kvėpavę.

– Man buvo pranešta, kad kai kas iš jūsų einate i valgyklą su darbo chalatais. Kaip žinote, taisyklės reikalauja, kad prie stalo eidami persirengtumėt...

– Vieną minutę, – staiga jį pertraukė von Ammann. Jis stovėjo išsitiesęs, iškėlęs galvą, ir jo pilkos akys negerai žybtelėjo.

– Nėra reikalo kitiems apie tai kalbėti. Ir jūs, ir aš gerai žinom, kam jūsų pastaba taikoma...

Swineherdo trumpa figura dar sutrumpėjo, ir jo buliškias sprandas paraudo, kaip nupliektas ugnies. Von Ammann žiūrėjo i jį iš aukšto, surauktais antakiais.

– Jeigu aš esu verčiamas eiti prie stalo su valytojomis ir sanitarais, tai nematau reikalo

keisti savo rūbų. Mano darbinio chalato pilnai užtenka.

Amerikietis žiūrėjo i vokiečių, išvertes akis, ir keleta sekundžių, matyt, negalėjo ištarti žodžio.

– Gerbiamas pone barone, – galų gale išspaudė jis pro dantis, ir jo lūpų kampeliuose pasirodė balta putelė. – Jeigu jūs nenorite su tarnaitėm valgyti, jūs galite iš viso neiti prie stalo. O taisyklės šitoj ligoninėj bus vykdomos, kaip aš nustačiau. Dabar čia mūsų tvarka! Jeigu jums nepatinka, esate laisvas išėiti, niekas jūsų nelaiko.

– Ach, – tyliai pasigirdo nušėčiusiam kambari. Rumunė daktarė Ogulescu užsidengė burną pirštu galais.

Von Ammann sunkiai pažūrėjo i ją ir, greitai peržvelgęs visus, linktelėjo ir be žodžių išėjo laukan iš kambario.

– How could you! – staiga, angliškai, pratrūko Ogulescu i Swineherdą. – Maža garbė taip spardyti nugalėtus žmones... – Ji apsidairė i savo bendradarbius, lyg ieškodama paramos. – Ah! – ištarė, pasipiktinusi, ir išėjo paskui von Ammanną. Pasišniūždėję, ją pasekė ir Spengleris su kitu vokiečiu.

Stojusiaj nejučia tylą pertraukė Swineherdas.

– Frau Doktor su mumis nesutinka... – jis ir nesistengė nuslėpti ironijos balse. – Frau Doktor galvoja, kad mes skriaudžiame mūsų vokiškus kolegas, kad jie to neužsitarnauja...

– Jis žvelgė nuo Kargevičiaus i Lavotinsą, paskui i ukrainietį Žurko. Bet, vienas po kito, visi nuleido akis. – Ji, matyt, gyveno

užsidariusi bokšte per pastaruosius dešimt metų i neatkreipė dėmesio i vokiečių išdaigas!

Daktaras Žurko kostelėjo ir pakėlė galvą. Swineherdas piktai pažūrėjo i jį.

– Ar turite ką pasakyti? – Apie daktarę Ogulescu... – Žurko dusliam balse buvo girdėti tolimas griaustinis, bet žodžiai išsirikavo pabrėžtinai ramiai. – Nežinau, ką ji veiks dešimt metų, bet bent dešimt metų ji stengėsi išvaduoti savo vyrą iš nacių koncentracijos stovyklos... Iki jį mirė ten, nuo šiltinės...

Nuo tos dienos von Ammanno ligoninėj daugiau niekas nematė. O gale mėnesio ir Ogulescu išvažiavo – kažkas spejo, kad i Angliją, kur jį turėjo gimini.

Paulė buvo labai užsiėmusi ir vis daugiau laiko praleisdavo laboratorijoje. Ji nutarė paklausti Gvozdz patarimo ir kreiptis i direktorių Swineherdą dėl pozicijos. Jai atrode, kad amerikietis ja mėgo, bent jis visada pastebėdavo ją, kur susidūris koridoriuj, ir visada paklausdavo, kaip jai einasi. Tikriausiai jis jai pagelbės susirasti kokį apromaką darbą.

Swineherdas Paulės išklause su dėmesiu. Deja, mažas biudžetas jam neleido sukurti naują laboranto poziciją. Bet jis žadėjo apie ją pagalvoti ir liepė jai sugrįžti už poros dienu.

Už dviejų dienų Paulė, optimistiškai nusiteikusi, pasibeldė i direktoriaus duris.

– Aa, meine kleine Kollegin, – nusišypsojo amerikietis, ir jo riebios akelės perbėgo Paulę nuo galvos iki kojų. (Nukelta i 4 psl.)

Išėivijos istorijos šūpinys disertacijos forma

(Atkelta iš 2 psl.)

reiškiamos mintys buvo kieno kito.

Sakoma, kad prieš pat mirtį per asmens sąmonę prabėga jo visos gyvenimas per akimirka. Jeigu lietuvių Amerikoje priartėtų prie tokio mirties slenksčio, per jos kolektyvinę sąmonę turėtų prabėgti visos išėivijos gyvenimas. Tas gyvenimas gana vaizdžiai atsispindi šioje disertacijoje. Šalia jau minėtų pavienių asmenų šiame veikalė minimas BALF'as, VLIK'as, Lietuvių Fondas, Lietuvių Bendruomenė ir vadinami reorganizuoti, skautai, ateitininkai, šeštadieniškos mokyklos, Amerikos lietuvių taryba, Dainavos jaunimo stovykla, ALRKF, Lietuvių tautininkų sąjunga, Neolituaniai, Lietuvos vyčiai, Lietuvių respublikonų lyga ir t.t. Smulkiantis galima tuoj pasitebėti, kad nebuvo pamirėta daugelis irgi garbingų institucijų ar pasiekimų, kaip Lietuvių enciklopedija, Lietuvių opera, tautinių šokių ir dainų festivaliai ir t.t. Tačiau disertacija nei nebuvo pasisovus viską suminėti, bet tik pavyzdžiais pailiustruoti tautinio atsparumo ir nutautimo raidą.

Pro skaitytą akis prabėga Lietuvos istorijos momentai: Kristijono Donelaičio įnašas lietuvių dvasios puoselėjime, lenkų įtaka lietuviams, spaudos draudimas, vysk. M. Valančiaus ir jo mokinio vysk. A. Baranauko pavyzdžiai, Aušros gaidynė... Jau šioje Atlanto pusėje. minima, kad 1903 metais Chicagoje buvo 14.000 lietuvių. Tarp 1899-1914 metų ir JAV atvyko 252.594 lietuviai. Minimas J. Šliupas, šv. Kazimiero seserų kongregacijos steigimas. Tai dalis išėivijos kaleidokopos, jos margos istorijos.

Lietuvių prekybos rūmai (Lithuanian Chamber of Commerce) Chicagoje jau nuo pat isieigimo dienos priėmė anglų kalbą kaip savo oficialią kalbą. Nors tai atidarė duris į platesnius vandenis, tuo pačiu buvo nusigręžta nuo lietuviškos. Autorius taip pat implikuoja, kad Ollis ir Brenza, kadangi buvo aktyvūs vietiniame politiniame gyvenime, irgi vedė lietuvių į amerikoniškumą. Jau vėliau Lietuvių Bendruomenė, leisdama *Bridges*, ir ALRKF, leisdama *The Observer*, sąmoningai paspartino nutautimo raidą ir spartą. Autorius prie šių nutautinimo pastangų rikiuoja ir Dainavos jaunimo stovyklos ruoštas stovyklas lietuviškai nekalbančiam jaunimui. Čia jis yra neįtikinantis, nes nei žurnalai, nei stovyklos nieko nutautinimo nestūmė, bet tik bandė užmegzti bent kokį santykį su jau nutautusiais lietuvių kilmės žmonėmis. Atrodytų, kad bet kokios išėivijos

pastangos užmegzti santykius su jau lietuviškai nekalbančiais lietuvių kilmės asmenimis autorius yra pasmerkiamas kaip gilesnės duobės kasimas lietuvių. Čia yra tikrai debatuotinos išvados.

Studijoje pakartotini ryškinamas ateitininkijos vaidmuo išėivijos gyvenime. Ateitininkai, inspiruoti Stasio Šalkauskio, sujungė katalikiškumą ir tautiškumą į LIETUVIŠKUMĄ. Pagarbiai minimos Šalkauskio, Pakšto, A. Damušio, St. Barzduko pavardės ir jų įnašas ateitininkijai bei išėivijai. A. Damušis atgaivinęs ateitininkus Hanau stovykloje 1946 metais, o kun. St. Yla — vadovavęs ateitininkijos dvasiniams reikalams iki savo mirties 1983 metų kovo mėnesi. Autorius teigia, kad Stasio Šalkauskio principai yra dubliuoti Lietuvių chartoje ir kad visi ateitininkai, automatiškai, priklauso Lietuvių Bendruomenėi. Nors ateitininkams skiriama daug dėmesio, pagarbiai paminimi ir skautai, lietuviškos šeštadieniškos mokyklos, kiti lietuviški telkiniai. Konstatuojama, kad iš pokario ateivių geriausiai prisitaikė ir isikūrė gydytojai bei inžinieriai. Blogiausiai — advokatai ir gimnazijų mokytojai. Pastarieji išvystė

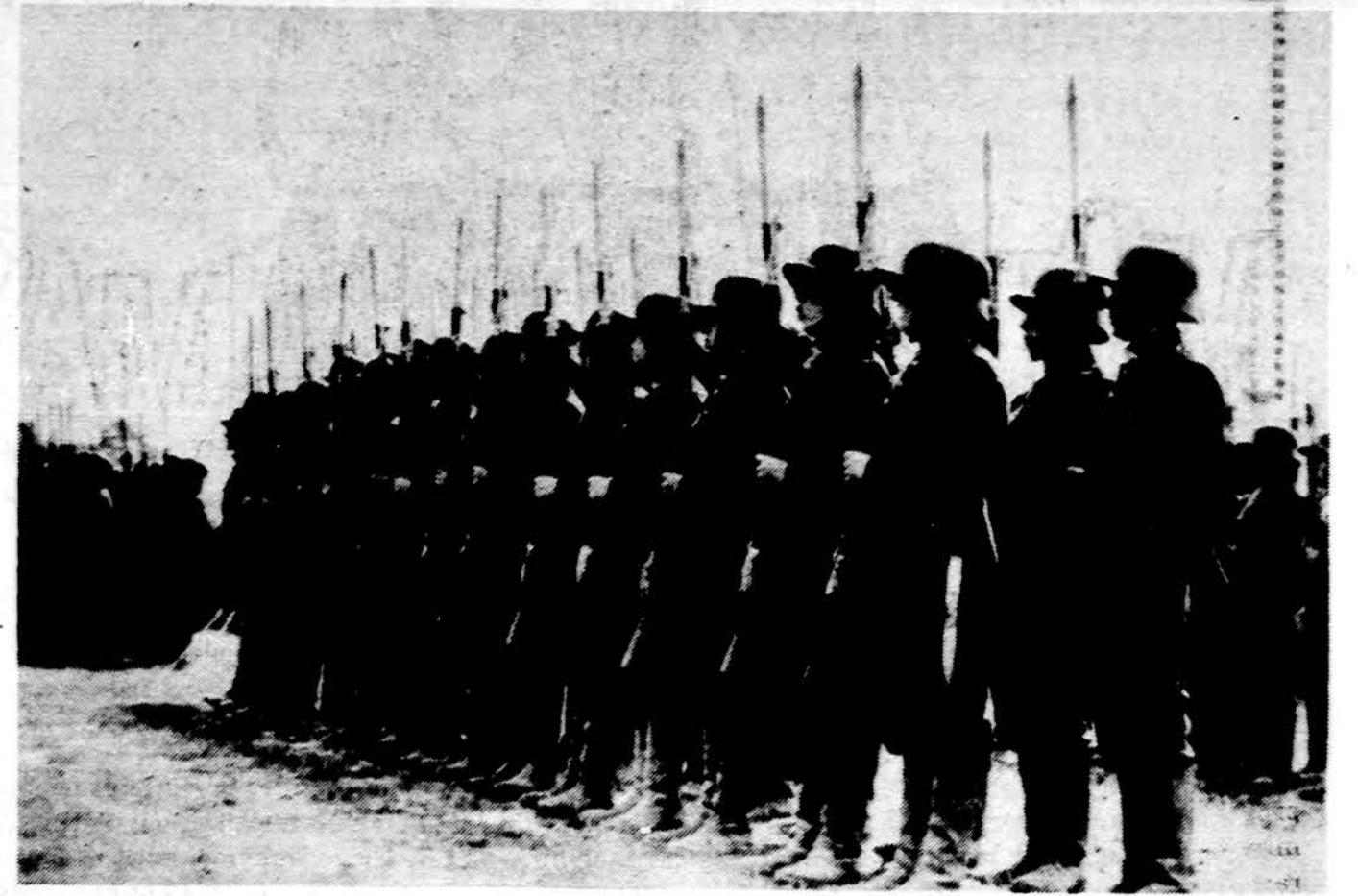
lituanistinių mokyklų tinklą, o advokatai tapo namų parduvejais. Prie įvykių, paspartinusių nutautimą, priskiriama ir Lituanistikos katedros isteigimas Illinois universitete Chicagoje. Su laiku išryškėja autorius galvojimas, kad tautybės išlaikymo reikale dalykai gali būti tik „balta“ ar „juoda“ kategorijose. Bet koks pilkumas, integracija, santykis tarp tų kraštutinių yra vertinamas neigiamai, t.y., tame žiūrime nutautimo paspartinimas.

Su įdomumu skaičiau (p. 141), kad frontininkai, kurių priekyje atsistojo Br. Nainys, sumaniai nuginklavo Amerikos lietuvių tarybą ir perėmė Lietuvių Bendruomenės vadovavimą. Frontininkai yra aptarti kaip „radikalūs ateitininkų sąjūdžio frontas.“ ALT ir LB garbinga veikla kažkaip suprastinama, kai apibūdinama, kaip konkurencija, bandant kuo dažniau nusifotografuoti su Amerikos politikierų svarbuoliais.

Kun. St. Yla, ateitininkų dvasios vadas, nesupranta Stasio Šalkauskio puoselėtos ideologijos, nes per daug dėmesio kreipė į katalikiškumą, kaip bendruomenės pagrindą. Tuo kun. Yla paspartinęs nutautimą (asimiliacija), nes propagavo visuotinas

Katalikų Bažnyčios tiesas. Įdomu, kad tie patys ateitininkai gauna „kredita“ už sąmoningą lietuviškos išlaikymą ir sąmoningą jos mariniimą. Čia jau reikia pažodžiui ir angliškai cituoti: „Failure to not only understand its own ideology but also to install it in the next generation made the organization powerless to deflect assimilation. Indicative of this was the fact that in 1978, the Ateitis Federation at Camp Dainava held its first 'Ethnic Heritage' camp for non-Lithuanian speaking children ages 7 to 14 from mixed families“ (p. 179). Kaip anksčiau frontininkai buvo padaryti ateitininkų radikaliu sparnu, taip dabar Dainavos jaunimo stovykla ir jos pastangos priskiriamos ateitininkijai. Iš tolo stebint, gali tokia nuomonė ir susidaryti, bet su ja nesutiks aktyviai šioje grupėje ir telkiniuose besidarbuoja.

Su ypatingu dėmesiu skaičiau Dainavos įsikūrimo istoriją. Čia šaltiniai yra A. Damušis, Br. Polikaitis bei jau spausdinta informacija *Čikagos lietuvių metraštyje* bei Lietuvių enciklopedijoje anglų kalba *Encyclopedia Lituanica*. Išryškina A. Damušio apskrumas ir sugėbėjimas nuginkluoti opoziciją. Dainava, anot Adomėno, yra tapusi Ateitininkų federacijos lietuvių kalbos draustiniu. Žod-

Pirmo pėstininkų pulko kariai parade. (Iš knygos „Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918-1940 m.“)

žiū, Dainavoje puoselėjama lietuvių kalba ir tradicijos. Rašant apie stovyklos pirmuosius žingsnius, remiantis bene A. Damušio teigimu, rašoma, kad pastarojo namas Detroite buvo duotas užstatu užperkant Dainavos stovyklavietę. Tai ne pirmas kartas, kada panašiai yra teigiama, bet iki šiol niekas to teigimo faktais nėra parėmęs. Ta prasme tai yra tik gražus ir kitus paskatinas mitas, pretenduojas į istorinių įvykių eilės. Disertacijoje ir pati Dainavos jaunimo stovykla yra vadinama „Dainavos camp“ (p. 185). Tik nežinau stovyklos steigimo aplinkybių ir istorijos tuo patikėti.

Disertacijos gale yra aibė skaičių ir lentelių, kur parodoma aplikacinėm rezultatai, imigrantų bangos, Lietuvių Fondo augimas ir pelnas bei kiti faktai, kurie nėra statistiškai užbaigti. Pluriti ir išsami bibliografija.

Disertacijos išvados ir priekaištai yra savotiški. Jaučiu reikalą vėl cituoti ilgą sakinį, kuris man ypač užkliuvo: „Because the leadership within the diaspora did not understand its own ideology, it was incapable of perpetuating the spell of a Lithuanian national individuality. At the same time, the Ateitis faction of the diaspora — bearers of Šalkauskian national individuality — failed to pass on their ideology by confusing it with universalism“ (p. 221). Neracionalu kaltinti lietuviškos išlaikytojus bei puoselėtojus, kad nutautimo bangą vis daugiau ir daugiau su savimi nusineša. Aplinkos įtaka yra ypač stipri. Analizuojant lietuvių nutautimo eigą, į ją reikėtų žiūrėti palyginamai. Mano galvoje ir stebėjimu, daug kitų tautybių, daug gausesnių negu lietu-

Knyga apie Lietuvos kariuomenę

Jau ilgą laiką spaudoje buvo žinūčių, kad rengiama knyga apie Nepriklausomos Lietuvos kariuomenę ir jai artimas organizacijas. Knygos pasirodymui vis kluodė nenumatytos kliūtys. Dabar knyga jau išspausdinta, ir išta ir, sekant paprotį, bus skaitančiai visuomenei pristatyta š.m. gruodžio mėn. 13 d., sekmadienį, 3 val. p.p. Balzko Lietuvių kultūros muziejuje, 6500 South Pulaski Road, Chicago, Ill. Sutiktuvis vyks antrame aukšte esančioje „Gintaro salėje.“ Prie muziejaus, pastato kieme yra apvertta aikštelė automobiliams pasistatyti, į kurią įvažiuojama iš 65-tos gatvės.

Knygoje yra pateiktos visų ginklų rūšių dalių istorijos, aprašyta vadovybė, tarnybos, karinės mokyklos, kariuomenėje dirbtas švietimo darbas, karių aprūpinimas, kariuomenei artimos organizacijos. Prie du pateikiami

karinė tarnyba tvarkingai istatymų tekstai, pėstininkų rikiuotės statusas ir santrauka anglų kalba. Knygoje yra per 250 iliustracijų, schemų ir daug lentelių. Kelios iliustracijos spalvotos.

Lygiagrečiai su knygos sutiktuviomis tame pat Balzko muziejaus pastate vyks Henriko Gaidžio iš Washingtono atvežtų Lietuvos kariuomenės ginklų, uniformų, garbės ženklų ir kitų su kariuomene susijusių eksponatų paroda. Paroda bus atidaryta jau šeštadienį, gruodžio 12 d., muziejaus lankomomis valandomis: nuo 10 v.r. iki 4 v.p.

Knyga, vardu *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918-1940 m.*, gausaus būrio bendradarbių — specialistų padedamas, parrašė Vytenis Statkus, o leidžia Vydušo Jaunimo fondas, kuris ir kviečia visus į knygos sutiktuves atsilankyti.

Amerikos katilė daug sparčiau sutirpo, nes neturėjo tautybės kaip vertybės pajautimo. Nepaminėtas lietuvių atsparumas nutautimui, bet pirštu rodoma į katalikybę, kaip mūsų nutautimo svarbų faktorių.

Vilties man duoda telefoninis ir nuosirdus pasikalbėjimas su autoriumi šią vasarą. Jo teigimu jis ir žmona sąmoningai nutarė likti gyventi arti Chicago lietuvių Marquette Parko dėl lietuviškos aplinkos ir pozityvius įtakos jų dukrelei. Tai tas pats Marquette Parkas, kur veikia lietuviškos mokyklos, aktyvi Lietuvių Bendruomenė, ateitininkai, skautai,

religinės bendruomenės, prekybos. Neabejoju jo noru išauginti savo dukrą lietuvaitę. Abejoju jo kai kuriais teigimais jo disertacijoje, kad lietuviškos institucijos lietuviškos diasporos sunykimą tik paspartino. Sprendžiant iš to telefoninio pasikalbėjimo, gal nei jis pats tam tikrai netiki.

Sveikiname naują istorijos mokslų daktarą, linkėdami jam toliau sielotis lietuviškos diasporos reikalais. Laukiame iš jo daugiau brandžių straipsnių, studijų, paskaitų šiuo mums visoms rūpimu lietuviškos diasporos klausimu.

Chicago teatruose

Anglų klasiko komedija

Prie Chicago universiteto veikiančio Court teatro (5535 South Ellis Avenue) iki gruodžio 20 dienos stato anglų komedija „She Stoops to Conquer“. Aktorių parinkimas, nuostabiai sklindanti vaidyba ir gabi režisūra šį pastatymą iškelia į ypatingą aukštumą, ko, žinoma, ir galima tikė-

tis iš pirmąjį, universitetinio teatro Chicago didmiesty.

Komedijos autorius Oliver Goldsmith, gimęs apie 1730 metus neturtingo airių dvasininko šeimoje, mediciną studijavo Edinburghe ir Leydene, bet, atrodę, studijų nebaigė. Apsigyvenęs Londone, nebegrižo į gimtąją Airiją ir persimetė į literatūrą. Šioje komedijoje vaizduojami britų

aristokratų rūmai, su daugybe tarnų, kurių lavinimo scena itin juokinga. Tipinga motina ir poniškas tėvas susirūpinę jau vyresnio amžiaus pasiekusia dukra. Tėvas ją stengiasi suporuoti su savo draugo sūnum, kuris pradžioj nedraugas, šaltas. Kandi-datė į nuotakas įvairiais būdais siekia jį laimėti ir jis palaipsniui gerokai įsidrąsina. Pasieka. Gyvumo įneša ir aristokrato sūnus, gimtinaitė, jaunikio tėvas. Be ypatingų nuotykių, komedija slenka gyvai ir linksmi. Aktoriai sėmingai išlaiko britų akcentą, įvilkti į ano meto kostiumus. Ypač motina išryškėja stipriu personažu. Ją vaidina Laurel Cronin — labai įgudusi scenoje.

Peter Farley teatro studijas išėjes Wisconsin universitete Milwaukee. Ten pat studijavęs ir Steven Hauck. William McKereghan (tėvas) baigęs Minnesotos universitetą. Laurence Russo teatrinį išsilavinimą pasiekęs Marquette universitete. Patrick Towne baigęs Wisconsin universitetą Milwaukee. Tom Webb yra programos direktorius WMAQ radijo stotyje.

Ši komedija yra vienas iš patių geriausių pastatymų Chicagoje ir teatro mėgėjai neturėtų palikt jos nepamatę.

Juoz. Pr.

Scena iš Court Theatre stamos Oliver Goldsmith komedijos „She Stoops to Conquer“.

1948

(Atkelta iš 3 psl.)

— Kaip jums patiktų perimti Fraulein Bauer poziciją?

— Fraulein Bauer? — Paulė pasitraukė atgal.

Swineherdas stambandčiai pakėlė ranką. — Nesijaudinkit... Vis tiek ji čia ilgai nebus. Aš noriu vokiečių atsikratyti. Atsirais kitas kandidatas, ir ji eis savo keliais...

Paulė norėjo kažką sakyti, bet tik pakratė galvą.

— Juk jūs pati sakėt, kad, kaip svetimsalė, pas vokiečius negalit gauti darbo... O jai bus lengviau susirasti...

Paulė sėdėjo susitraukusi, ir jos veidas, matyt, igavo kenčiančią išraišką.

Swineherdas pakilo. — Na, pagalvokit, už trijų dienų duosit man atsakymą... — Jis valdingu gestu nutraukė pokalbį.

Paulė pasipasakojo Gvozdziumi. Kaipgi ji galėjo atimti iš Fraulein Bauer jos darbą? Tai ejo prieš visus Paulės įsitikinimus.

— Klausyk, nebūk kvaila... — Gvozdz kurstė.

— Kur tu kita tokia gera proga rasi? Palankiausias salygų mokslui, geras maistas, gera alga... Užsitikrinsi sau universiteto baigimą. Ir ko tu dėl jos rūpini? Tikriausiai ji atras kita vietą, ji namie, pas savuosius, o tu ne... O be to, juk sakė Swineherdas, ji čia

vis tiek ilgai neišsilaikys, ar tu imsi jos darbą, ar ne.

Paulė negalėjo užmigti beveik visą naktį. Vis matė prieš save Fraulein Bauer taikias rudas akis, girdėjo jos balsą, ir ji pati sau atrodė, kaip budelis.

— Žinai, Gvozdz, vis dėlto aš negaliu iš jos atimti darbo, — kalbėjo ji iš ryto, slapta vildamasi, kad jis jai pasipriešins. — Juk tai būtų staciai niekšybė, ypač po to, kai ji pati mane taip draugiškai išmokė...?

Studentas gūžtelėjo pečiais. — Kaip sau nori. Tik aš tau galiu dabar pasakyti, kad jeigu tu šitaip paisyai skrupulų, tu niekur gyvenime toli nenuėisi. Gyvenimas yra džiunglė...

Praėjus trimis dienoms, Paulė vis dėlto atsakė direktoriui, kad jos sąžinė jai neleido taip nusikriauti žmogų...

Direktorius išklause jos ir pritariamai palingavo galva. — Kaip išmanot, kolege, jūsų gyvenimas... Kaip pasiklosit, taip išmiegosit... Man tik gaila, kad jūs skrupulai eikvojami taip ne vietoj. Tikitai atsiminkit, kiek vokiečiai yra pridarę skriaudų ir neteisybų. Yra teisinga — ir jiems patiems naudinga — kad jie už visa tai atgailautų ir, kiek įmanoma, atsiligtų. Jeigu ne vokiečiai, jūs šiandien sėdėtumėt namie, lankytumėt nuosavą universitetą, jūs tėvai jus galėtumėte paremti ir nereikėtų ieškoti darbo... Jūs jauna, daug ko nesuprantat... pagalvokit...

— Na, tai ką darysi, — kita dieną užklauso

Paulė Gvozdz.

— Ach, aš nežinau...

Paulė staciai kankinosi. Niekad anksčiau nesvarstytį klausimai dabar gruvo ant jos vienas po kito, ardydami jos ramybę. Vokiečiai... Na, žinoma, jie daug blogo pridarė... Bet kokie vokiečiai? Kas ją paskyrė tų vokiečių teisėja? Net Ogulescu jų neteisė... Ir ką tas viskas turėjo bendro su Fraulein Bauer, su rama, senstantia moterimi, kurios vietą ji norėjo užimti?

Vasara ejo prie galo. Artėjo laikas registruotis ir rudens semestrą, bet pinigų mokslui Paulė neturėjo nė cento. Buvo aišku, kad jeigu nedirbs, toliau mokytis negalės. Reikalas atsistojo paprastai: arba ji, arba Fraulein Bauer. Po vėl nemiegotos nakties, išbalusi, ji prisistatė pas direktorių.

— Na, apsigalvojo? — Amerikietis geraširdiškai uždėjo ranką jai ant pečių. — Tikekit, jūs protingai pasielgite. Nebijokit, jūs Fraulein Bauer duonos karnio neatimsit. Atsirais, kas šoks jai į pagalbą... — Patylėjęs pridūrė: — Ar žinote, dr. von Ammann gavo chirurgijos šefo vietą Šventos Klarisos ligoninėje, Starberge?

Paulė nebuvo girdėjusi, bet jai iš karto pasidarė kažkaip lengviau. Swineherdas tą pastebėjo. — Matot, vokiečiai rūpinasi saviškiais... O jūs turite pareigą rūpintis savimi, savo ateitimi...

— Lydia, — jis šūktelėjo sekretorei. — Kiek

algos mes mokam Fraulein Bauer? — gavęs atsakymą, jis vėl atsisuko į Paulę. — Aš jums pridėsiu 30 markių...

Amerikietis tikėjo į greitą sprendimų vykdymą. Kitą dieną po pietų Fraulein Bauer gavo pranešimą iš direktoriaus raštines, kad jos patarnavimą daugiau nereikalingi. Kai Paulė atėjo į laboratoriją, moteriškė sėdėjo apsiarsojusi. Ji pažiūrėjo į Paulę didelėmis, nuskrilusio gyvulio akimis. Paulei kraujas nuseko į kojas. Ji matė, kad Fraulein Bauer visai jos neįtarė.

— Was soll ich jetzt tun... — skundėsi ji. — Ką man dabar daryti, aš nejauna, niekur kitur ir nedirbau, tik čia... Kur aš dabar gausiu darbą...

Likusi diena Paulei praėjo kaip sapne. Jai atrodė, kad kažkas kitas ją valdo ir už ją kalba. Rytė ji perėmė savo naujas pareigas. Vakare, po darbo, apsiėngusi kelionei namo, ji susidūrė prie durų su Schwester Levine.

— Fraulein Doktor, — pasveikino ją kaip visada vienuole. Persizėgnojo, nuleidus akis, ir nusukėjo toliau. Paulė suraukė veidą, lyg skausme.

Gatvėje, pakeliui į stovyklą, ją pasivijo Gvozdz. Jai buvo nemalonu jį matyti. Ji spartiai žengė, Gvozdz stengėsi neatsilikti.

— Na, matai, kaip viskas gerai išėjo, — pradėjo Gvozdz, bet jo balsas skambėjo netikrai. — Turį gerą darbą, visi tave čia myli... Paulė tylėjo, tik dar paskubino žingsnį.

— Užsidirbsi pinigų... Galesi ir čia mokytis, ir tęsti universitetą...

Gvozdzui pasirodė, kad jis dabar turėtų ją palikti, bet kažkoks kipsiukas jį kurstė šnekinėti toliau.

— Būk tikra, nesigailėsi. Tavo visa ateitis... Ei, ko tu taip leki?

Paulė staiga sustojo. Ji pradėjo visu kūnu drebėti ir garsiai sukalo dantis. Pažiūrėjo į Gvozdz, lyg būtų niekada jo nemačiusi, ir jos šnervės suvirpėjo, kaip pas jėrztintą šunį.

— Atsitrauk nuo manęs! — suriko ne savo balsu Paulė.

Gvozdz net susvyravo nuo nelaukto užpuolimo ir sustojo išsižiojęs, lyg būtų gaves per galvą. Paulės akyse juodavo bedugniai.

— Prasmek kiurais žeme, išgama... aš nenoriu tavęs daugiau matyti...

Paulė rėkė, kaip pamisusi. Netoliese kaukšintis ant ramentų karo invalidas stabtelėjo ir atsisuko žiūrėti į juos.

Staiga ji nutilo. Minutėlę Paulė ir Gvozdz spoksojo vienas į kitą, nesakydami nė žodžio. Tada ji ėmė trauktis atbula, apsisuko, ir pasileido bėgti, tekina, į šalutinę, topalią apaugusią gatvę.

Gvozdz stovėjo vietoje, sekdamas akimis jos smulkia, vakaro saulę užsiliepsnojusią figūrą, iki ji pranyko už akmeninės tvoros kampio. Gatvelėje stėjo kapų tyla, tik topoliu paraudusios viršūnės, lyg kažko klausdamos, sušlamėjo, ir susigriebusios nutilo.